

Agrarisch-sociale voorlichting

Agricultural-social extension

De agrarisch-sociale voorlichting werd het eerst aan de orde gesteld in de sinds 1954 bestaande Commissie Welzijn ten Plattelande. In een nota „Aspecten rondom de agrarisch-sociale voorlichting” (1955) wees de commissie op de wenselijkheid van deze voorlichting en de grondslagen ervan. Doelstelling, achtergronden en uitgangspunten waren vervolgens onderwerp van het rapport van een werkgroep „Concretisering van en samenwerkingsvormen bij de agrarisch-sociale voorlichting”. De beide rapporten zijn gezamenlijk verschenen in Verslagen en Mededelingen Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening 1957, no. 2, onder de titel „Agrarisch-sociale voorlichting”.

In 1956 is een begin gemaakt met de praktische uitvoering van deze voorlichting. Gezien het grote belang hiervan en de nog betrekkelijke onbekendheid van deze materie, verheugt het de redactie dat prof. Hofstee bereid bleek haar de aantekeningen voor zijn voordracht, die hij september jl. voor de vergadering van Rijkstuinbouwconsulenten hield, ter beschikking te stellen. Aan de hand van deze aantekeningen heeft de redactie het onderstaande verslag samengesteld.

Het menselijk gedrag

Voor een goed begrip van de doelstelling en de methoden van de agrarisch-sociale voorlichting is enig inzicht nodig in de „behavioral sciences”, de wetenschappen van het menselijk gedrag (sociologie, psychologie, enz.). Het menselijk gedrag in de ruimste zin van het woord (dus ook in zijn negatieve aspecten als dulden, nalaten etc.), kan worden gedefinieerd als de reactie van de mens op de situatie waarin hij zich op een zeker moment bevindt.

Wijziging in dit menselijk gedrag — en dit is

het doel van iedere voorlichting — kan op tweeërlei wijze worden bereikt: ten eerste door wijziging van de situatie waarin de mens zich bevindt, ten tweede door verandering in de mens zelf. Beide middelen worden o.a. in land- en tuinbouw toegepast. Cultuurtechnische verbetering bijvoorbeeld bewerkt een situatieverandering, terwijl onderwijs en voorlichting een verandering van de mens en zijn inzichten beogen. Ook de agrarisch-sociale voorlichting richt zich op verandering van het menselijk gedrag, door een andere houding ten opzichte van de situatie waarin de mens zich bevindt te bewerkstelligen.

Erfelijke aanleg en cultuur

De wijze waarop de mens op een bepaalde situatie reageert, wordt zowel door zijn erfelijke aanleg als door zijn cultuur bepaald. De erfelijke aanleg is een gegeven, dat volgens de normen van onze samenleving niet opzettelijk beïnvloed mag worden; overigens is er ondanks veel onderzoek ook nog heel weinig van bekend. De cultuur als medebepalende grootheid voor het gedrag van de mens is te omschrijven als de neerslag in zijn geest van de invloeden die zijn omgeving in de meest ruime zin (de natuurlijke en de door de mens gevormde materiële omgeving en de sociaal-geestelijke omgeving) op hem uitoefent.

Door het totaal van erfelijke aanleg en milieu-invloeden groeit een menselijke persoonlijkheid die bepaalde reactie-disposities heeft. Men kan het ook zo formuleren, dat de mens door een voortdurend contact met zijn omgeving een bepaald geheel van geestelijke verworvenheden, een bepaalde cultuur verkrijgt.

De term cultuur wordt gebruikt voor twee begrippen. In de beperkte zin is cultuur de actieve of passieve deelneming in wetenschap en kunst en andere hogere uitingen van de menselijke geest. In de ruime zin is cultuur het totaal van geestelijke verworvenheden, van alles wat de mens onderscheidt van het dier, van alles wat het stempel draagt van de menselijke geest. Cultuur in deze laatste zin is een waarde vrij wetenschappelijk begrip. De primitieve mens heeft in deze zin evenzeer cultuur als bijvoorbeeld Rembrandt, alleen een andere cultuur. Tot de cultuur behoren zowel kennis, inzicht, geloof, zeden, normen, idealen als ook alle materiële voorwerpen die de mens heeft vervaardigd en waarin dus op de een of andere wijze zijn geest zich heeft uitgedrukt. Het is deze cultuur in de ruimste zin van het woord die — gegeven een bepaald erfelijk-biologisch substraat en een bepaalde fysieke conditie van de mens — bepalend is voor het reageren van de mens op een bepaalde situatie.

Door het moderne onderzoek is men in het algemeen tot de conclusie gekomen, dat de betekenis van het erfelijk-biologisch substraat, wat zijn invloed op het menselijk handelen betreft, niet moet worden overschat. Wel kunnen hierdoor verschillen in reacties bij onderscheiden individuen tot op zekere hoogte worden verklaard. Bij verschillen in gedrag van groepen als geheel echter moet in de eerste plaats aan verschillen in cultuur als verklaring worden gedacht. Vershillen in gedrag, in reactiewijze, welke vroeger werden toegeschreven aan erfelijke verschillen in volkskarakter, zal men nu eerder geneigd zijn te verklaren uit cultuurverschillen, uit verschillen dus in verworven geestelijke kwaliteiten.

Cultuur en gedrag

Voor een goed begrip dient het cultuurbegrip op enkele punten nader te worden besproken.

1. Cultuur is in sterke mate sociaal bepaald

De geestelijke autonomie van de individu is maar zeer betrekkelijk, ook al is hij in staat datgene wat hij aan cultuur overneemt tot op zekere hoogte zelfstandig te verwerken en tot een eenheid te combineren. Hij krijgt zijn cultuur in de eerste plaats van de sociale groepen waarin hij leeft: gezin, kerk, streek, natie enz. In denken, gevoelen en handelen draagt hij in hoge mate het stempel van de groepen waarin hij is opgegroeid.

De groep draagt niet alleen haar cultuur over aan de individu, maar tracht ook in hem deze cultuur te handhaven en hem te laten handelen overeenkomstig de groepscultuur door middel van sociale controle. Wanneer een individu zich anders gedraagt dan met de in de groep levende zeden, normen, gewoonten en regels overeenkomt, dan tracht de groep hem weer te brengen tot aanvaarding van de groepsgedrag-code. Dit gebeurt, bewust of onbewust, door formele sociale controle (wetten, verordeningen en daarbij behorende

sancties) of door informele sociale controle (kri-
tiek, hoon, spot, verdachtmaking, mijding en derge-
lijke). Wat dit betreft, bestaan er verschillen tus-
sen meer of minder geïndividualiseerde samen-
levingen. Naarmate de samenleving meer geïndi-
vidualiseerd is, is er een grotere vrijheidsmarge
voor de individu om af te wijken van de groeps-
gedrag-code.

*Het groepskarakter van de cultuur en het bestaan
van sociale controle brengen mee dat men bij po-
gingen om het gedrag te wijzigen vaak meer bereikt
door de groep als geheel te bewerken of althans
leidende figuren, dan door zich te richten op de
afzonderlijke individuen.*

2. Cultuur heeft oppervlakkige en diepere lagen

De cultuur bestaat ten dele uit oppervlakkige,
direct waarneembare verschijnselen. Hiertoe be-
horen de huizenbouw, kleding en andere materiële
goederen. Verder zijn hiertoe te rekenen bepaalde
gedrag patronen, zoals de wijze van verzorging
van de gewassen, de wijze waarop ouders en kin-
deren met elkaar omgaan, de uiterlijke godsdien-
stige vormen. Onder deze meer oppervlakkige
verschijnselen liggen echter cultuurelementen
die minder naar buiten treden, maar dikwijls meer
essentieel zijn. Hiertoe kunnen worden gerekend
de normen, dus opvattingen over goed en kwaad,
juist en onjuist. Nog weer dieper liggen elementen
als de algemene levensbeschouwing.

De dieper liggende cultuurelementen, die, dikwijls
in hoge mate bepalend zijn voor de oppervlakkige
verschijningsvorm, wijzigen zich in het algemeen
minder gemakkelijk dan de oppervlakkige. Zo is
bijvoorbeeld iemands gedrag patroon wat de fre-
quentie van zijn bioscoopbezoek betreft gemak-
kelijker te wijzigen dan zijn levensbeschouwing.
Anderzijds is voor Nederland bekend dat dit ge-
dragspatroon ten aanzien van het bioscoopbezoek
nauw samenhangt met de levensbeschouwing.

3. Verschillende cultuurelementen vormen een eenheid

In het bovenstaande is reeds duidelijk geworden,
dat de verschillende cultuurelementen niet los
van elkaar staan. De opvattingen over bedrijf,
opvoeding, organisatie, landbouwonderwijs,
inrichting van de huishouding, verhouding tot
familieleden, migratie en dergelijke en het daar-
bij aansluitende handelen staan niet los van elkaar.
Het geheel van geestelijke verworvenheden vormt
een cultuurpatroon, dat zich groepeerd om een
aantal essentiële trekken, die eigen zijn aan de
geestesstructuur van individu en groep.

Deze onderlinge samenhang van de cultuurele-
menten valt niet alleen in het algemeen als feit te
constateren, maar voldoet ook aan de menselijke
behoefte. Indien de mens onder de druk van ver-
anderende omstandigheden zijn uiterlijk gedrag
moet wijzigen en veranderingen moet aanbrengen
in zijn materiële cultuur, in zijn gedrag patroon,
in zijn uiterlijke houding ten opzichte van zijn
omgeving zonder dat dit in overeenstemming is
met de dieper liggende elementen van zijn cul-
tuurpatroon, dan voelt hij zich onbevredigd en
ongelukkig. Dit is ook het geval als door niet har-
moniërende invloeden op zijn leven zijn cultuur-
patroon zich niet harmonisch ontwikkelt. In het
algemeen voelt de mens zich innerlijk het meest
bevredigd wanneer zijn cultuurpatroon harmonisch
is en aangepast is aan de omstandigheden waarin
hij verkeert. In dit geval zal ook zijn reactie op de
omstandigheden waarin hij is geplaatst, juist „nor-
maal” zijn.

4. De ontwikkeling van het cultuurpatroon kan achterblijven bij de ontwikkeling van de algemene maatschappelijke situatie

Het voorgaande duidt er reeds op, dat het cultuur-
patroon niet altijd zal passen bij de algemene
maatschappelijke situatie waarin het individu
of de groep verkeert. In een statische maatschap-
pij zal het cultuurpatroon in een veel sterkere

mate zijn afgestemd op de situatie waarin men verkeert, dan in een maatschappij die voortdurend in beweging is. In de vroegere gesloten dorps-gemeenschap waren de feitelijke maatschappelijke situatie en houding van de mens daartegenover in evenwicht. Verandert echter de maatschappij snel, in het bijzonder wanneer dit geschiedt door krachten van buitenaf, dan zal het cultuurpatroon deze veranderingen niet direct kunnen volgen. Er ontstaat dan een „cultural lag”.

Een voorbeeld moge dit verduidelijken. Op de zandgronden heeft in betrekkelijk korte tijd en grotendeels onder invloed van buitenaf een verschuiving plaats gevonden van zelfverzorging naar produktie voor de markt. Na deze verandering heeft het cultuurpatroon in de zandgebieden nog lange tijd belangrijke trekken van dat van de zelfverzorgers gehouden. De thans nog heersende houding tegenover het krediet nemen bijvoorbeeld kan in dit licht worden verklaard. Nu is het voor de mens onbevredigend om op inadequate wijze te reageren op de omstandigheden. Het geeft hem een gevoel van onbekwaamheid, vernedering en teleurstelling en leidt hem er toe zich af te sluiten en te verzetten. Maar ook voor mensen in zijn omgeving zijn de gevolgen van een „cultural lag” onbevredigend. In het algemeen kan men het bestaan van belangrijke cultural lags dan ook een sociaal kwaad noemen. Een „cultural lag” kan oorzaak zijn van een verkeerde opvoeding en een onjuiste beroepskeuze van de kinderen. Het kan leiden tot weerstand tegen verbeteringen, bijvoorbeeld tegen ruilverkaveling, tot een verkeerde houding tegenover de medemens of tegenover het bedrijf.

Agrarisch-sociale voorlichting en cultuurpatroon

Het bepalen van de invloed, die het cultuurpatroon in allerlei situaties op het gedrag van individu en groep uitoefent, eist voortdurend en steeds dieper borend onderzoek. Wat de agrarische bevolking betreft, vormt het een centraal onderwerp

van de research van de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool. Er is echter reeds voldoende van bekend om dit cultuurpatroon – een samenhangend geheel van geestelijke verworvenheden, dat voor wijziging vatbaar is – als object te nemen voor de agrarisch-sociale voorlichting.

Het wezenlijke doel van de agrarisch-sociale voorlichting is het cultuurpatroon aan te passen aan de moderne verhoudingen, waarin de agrarische samenleving is geplaatst. Slaagt men hierin, dan heeft dit invloed op alle levensterreinen, bijvoorbeeld ook op dat van de bedrijfsvoering, waarmede land- en tuinbouwvoorlichting zich bezighouden, en op dat van de huishouding, waarop de huishoudelijke voorlichting gericht is.

Een uitermate belangrijke vraag is, hoe nu de agrarisch-sociale voorlichting zal moeten worden aangepakt. Men kan moeilijk naar een boer gaan en zeggen: „Ik kom eens met je praten over je cultuurpatroon”. Men heeft bepaalde ingangspunten nodig die in de belangstellingssfeer van de boer en zijn gezin liggen. Via deze onderwerpen, die in het algemeen te vinden zijn bij de meer oppervlakkige cultuurelementen, kan men dan doorstoten naar de meer essentiële, dieper liggende cultuurelementen.

Een dergelijk ingangspunt is eigenlijk overal wel te vinden, ook in het technisch-economische vlak, dus in het bedrijf, of in het vlak van de technische aspecten van de huishouding. In feite hebben land- en tuinbouwonderwijs en -voorlichting ongetwijfeld in belangrijke mate invloed gehad op het algemene cultuurpatroon. Nagenoeg alle voorlichting heeft een invloed, die verre het gebied van het alleen maar leren overschrijdt.

Voor de agrarisch-sociale voorlichting zijn gemakkelijker en doelmatiger aanknopingspunten te vinden op die levensterreinen die dichter bij de kern van de voorstellingswereld, bij de essentialia van het cultuurpatroon liggen, dan op het, althans oppervlakkig, zuiver technisch lijkende

terrein van de land- en tuinbouwvoorlichting. Men kan daarom beter aanknopen bij vraagstukken, zoals die genoemd zijn in het rapport over de concretisering van de agrarisch-sociale voorlichting. Dit zijn bijvoorbeeld de vraagstukken van:

traditionele samenwoning en haar consequenties afvloeiing en beroepskeuze van de jonge boer verhouding boer - landarbeider

industrialisatie

financiële verhouding binnen gezin en familie en in verband daarmee gezinsverhouding in het algemeen

traditionele weerstanden tegen agrarische reconstructieplannen.

Indien men deze problemen als uitgangspunt neemt, kan men tegelijkertijd de boer en zijn gezin helpen de weg te vinden in allerlei moeilijkheden die op dit moment voor hen actueel zijn en waarover op andere wijze geen of onvoldoende voorlichting wordt gegeven. Men moet echter steeds voor ogen houden dat het wezenlijk doel de verandering in de diepere lagen van het cultuurpatroon is.

De vraag kan worden gesteld of het ethisch verantwoord is te streven naar verandering van het innerlijk leven van de agrarische bevolking. Het antwoord op deze vraag is in het voorgaande eigenlijk reeds gegeven. De aanpassing die met de agrarisch-sociale voorlichting wordt beoogd, is noodzakelijk. Komt zij niet of vertraagd tot stand, dan geeft dit aanleiding tot spanningen, conflicten, innerlijke onbevredigdheid, economische achterstand en mislukkingen. Dit neemt niet weg dat men zich dient te hoeden voor een instelling als zou men de plattelandsbevolking wel eens precies kunnen vertellen wat zij moet voelen en denken en hoe zij op de maatschappij heeft te reageren. Bij de agrarisch-sociale voorlichting zal aan de agrariërs op bescheiden wijze duidelijk moeten

worden gemaakt in welke situatie zij zich sociaal, cultureel en economisch bevinden en welke problemen dit meebrengt. Men zal een „gesprek” over deze vraagstukken moeten stimuleren, op gang houden en hoogstens leiden, om tenslotte de mensen zelf te laten uitvinden welke weg zij op moeten. Zijn zij zo ver, dat hun de oplossing voor ogen staat, dan kan men verwijzen naar allerlei maatschappelijke organen, die hen bij de concretisering van de oplossingen kunnen helpen, zoals standsorganisaties, bureaus voor beroepskeuze, scholen en overheidsorganen.

De doelstelling van de agrarisch-sociale voorlichting kan in het algemeen beter langs de weg van groepsvoorlichting worden bereikt dan door individuele voorlichting.

De agrarisch-sociale voorlichting is een tere aan gelegenheid, die de mens in al zijn geestelijke geleidingen raakt. Onder de Nederlandse verhoudingen ligt hier dan ook geen directe taak voor de overheid, ook al omdat een rijksvoorlichting, daar zij politiek en levensbeschouwelijk neutraal moet zijn, in vele gevallen aan de oppervlakte zou moeten blijven. Het zijn daarom de standsorganisaties, plattelandsvrouwenorganisaties, vakverenigingen en dergelijke, die, gesubsidieerd door de overheid, deze voorlichting ter hand moeten nemen.

Een begin met de agrarisch-sociale voorlichting is reeds gemaakt. Enerzijds is dit verheugend, anderzijds kan men zich afvragen of dit snelle groeien van deze nieuwe activiteit ook niet zijn bezwaren meebrengt. Het betreft een moeilijke aangelegenheid, waarover — vooral bij de uitvoerende instanties — het oordeel nog wel enige rijping nodig heeft. De verleiding is groot dat men een of ander concreet onderdeel aanpakt, dit als doel op zichzelf gaat zien en vergeet, wat de feitelijke kern is van de agrarisch-sociale voorlichting. De uitvoering zal althans in eerste instantie zeker door academisch opgeleide sociologen moeten worden geleid.

Agrarisch-sociale voorlichting en overige voorlichting

De agrarisch-sociale voorlichting is van grote betekenis voor de overige vormen van voorlichting van onze agrarische bevolking. Niet alleen richt zij zich tot dezelfde agrarische bevolkingsgroep, maar bovendien kan de agrarisch-sociale voorlichting bij een goede uitvoering er toe bijdragen de basis te leggen voor een succesvolle land- en tuinbouwvoorlichting. Verandering van de mentaliteit in de gewenste zin zal de geneigdheid tot moderne bedrijfsvoering en openheid voor voorlichting doen toenemen.

Anderzijds is een goed uitgevoerde land- en tuinbouwvoorlichting van grote invloed op de algemene mentaliteit, op het cultuurpatroon van de agrarische bevolking als geheel. Het algemene doel van de agrarisch-sociale voorlichting wordt hierdoor bevorderd. Deze nog jonge tak van voorlichting kan veel profijt hebben van de jarenlange ervaring, die men bij de land- en tuinbouwvoorlichtingsdienst heeft verkregen.

Een samenwerking tussen degenen die bij deze beide takken van voorlichting betrokken zijn, kan daarom uitermate vruchtbaar zijn.

Samenvatting

De voorlichting van onze agrarische bevolking heeft ten doel verandering te brengen in het gedrag van dit deel van ons volk. Het gedrag kan worden gezien als de reactie van de mens op de situatie waarin hij verkeert. De wijze waarop een mens reageert, is een gevolg van zijn erfelijke aanleg en van zijn cultuur. Bij haar pogingen om wijziging te brengen in de houding van de land- en tuinbouwers ten opzichte van de moderne verschijnselen, zal de voorlichting rekening moeten houden met het feit dat deze cultuur, opgevat als het geheel van geestelijke verworvenheden, een sociale grootheid, een groepsverschijnsel is. Zij kan zich daarom veelal beter tot de groep of de

daaraan leiding gevende figuren dan tot de enkeling wenden.

Het cultuurpatroon van de mens is een samenhangend geheel; het bepaalt diens kijk op de wereld, de omgeving, het bedrijf, het huishouden, de opvoeding en de beroepskeuze. Slaagt de agrarisch-sociale voorlichting erin het cultuurpatroon van een agrarische groep te moderniseren, dan zal daarmee tevens voor een belangrijk deel de weg zijn vrijgemaakt zowel voor de bedrijfs- als voor de huidhoudelijke voorlichting. Een nauwe samenwerking en een uitwisseling van ervaringen tussen al deze takken van voorlichting is rationeel.

Summary

Agricultural-social extension

The objective of agricultural extension is to introduce alterations in the behaviour of the rural population. Behaviour can be regarded as the reaction of man to the situation in which he is placed. The way a man reacts is based on his hereditary tendencies and his culture. In their efforts to introduce alterations in the attitudes of the farmers and market gardeners vis à vis modern phenomena, the extension services will have to take into account the fact that this culture, considered as the total of mental acquirements, is a social quantity, a group phenomenon. Therefore, they can far better direct their activities to the group or the persons in charge of it.

The objective of agricultural-social extension is to adapt the cultural pattern to the conditions prevailing in modern agriculture.

If this objective can be realized the effect will be felt in all fields of life, including farm management, with which the agricultural extension service is concerned, and household management, a detail which is looked after by the home economics extension service. Close co-operation and an exchange of experiences between all these branches of extension are desirable.